

Алла Москальова
Ірина Гуменюк

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРОФЕСІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Москальова Алла, Гуменюк Ірина. Організаційно-професійні особливості особистісного потенціалу вчителів початкової школи. У статті подано результати емпіричного дослідження організаційно-професійних особливостей особистісного потенціалу вчителів початкової школи. Наведено дані про розподіл досліджуваних педагогічних працівників за рівнями особистісного потенціалу, що дозволяють зробити висновок про недостатній рівень сформованості як окремих компонентів, так і особистісного потенціалу в цілому в значній частини досліджуваних.

Презентовано результати дисперсійного аналізу особливостей особистісного потенціалу вчителів початкових класів залежно від ряду організаційно-професійних характеристик (місця розташування закладу освіти, стажу професійної діяльності педагогічних працівників, рівня їх професійної освіти тощо).

Ключові слова: особистісний потенціал, педагогічні працівники, вчителі початкової школи, організаційно-професійні особливості, психологічне благополуччя.

Moskalyova, Alla, Humenyuk, Iryna. Organizational and professional features of the primary school teachers' personality potential. The article presents the results of an empirical study of the organizational and professional characteristics of the personality potential of primary school teachers. The data on the distribution of the researched pedagogical workers according to the levels of personality potential are presented, which allow us to draw a conclusion about the insufficient level of formation of both individual components and personality potential as a whole in a significant part of the researched teachers.

The results of ANOVA of the characteristics of the primary school teachers' personality potential of depending on a number of organizational and professional characteristics (location of the educational institution, professional experience of teaching staff, level of their professional education, etc.) are presented.

Keywords: personality potential, pedagogical workers, primary school teachers, organizational and professional features, psychological well-being.

Вступ. Проблема підготовки вчителів на засадах концепції «Нова українська школа» є важливим завданням освітян сьогодення. Відповідно до Концепції «Нова українська школа» заклади середньої освіти мають функціонувати за формулою, що містить такі ключові компоненти (Бібік, 2018): новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації у соціумі; умотивований учитель, який має свободу творчості, професійно розвивається; наскрізний процес виховання, який формує цінності; децентралізація та ефективне управління, що надає школі автономію; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; нова структура школи, яка дозволяє засвоїти новий зміст, набуті компетентності для життя; справедливий розподіл коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти; сучасне освітнє середовище, яке забезпечує необхідні умови, засоби, технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише у приміщенні навчального закладу.

Особлива увага у зв'язку з цим приділяється вчителям початкової ланки, які фактично задають основу для розгортання індивідуальної стратегії освітнього процесу

здобувачів освіти і відповідно завдань освітніх реформ мусять мати й вдосконалювати особистісні риси, властивості, що сприятимуть ефективному здійсненню перетворень. Адже вчитель сучасної школи має володіти модернізованими педагогічними технологіями, використовувати мультимедійні ресурси, телекомунікаційні засоби, вміти управляти освітнім процесом, усвідомлювати необхідність перебудови власного соціального, професійного мислення, формувати інші особистісні та фахові властивості (Ляшенко, 2016).

Отже, постало питання виявити ті резерви особистісного потенціалу у освітян початкової школи, що сприятимуть ефективній професійній діяльності в умовах реалізації концепції Нової української школи. Саме тому актуальним стає дослідження особливостей особистісного потенціалу вчителів початкової школи загалом і залежно від їх організаційно-професійних характеристик зокрема.

Теоретичний аналіз літератури свідчить про багаторічні численні дослідження окремих параметрів особистісного потенціалу (Савчин, 2010; Connor-Smith & Flachsbarth, 2007; Furnham & Treglown, 2018; MacKinnon, 1965; Magnano, Paolillo, Platania & Santisi, 2017; Anglim, Dunlop, Wee, Horwood, Wood & Marty, 2022 та ін.), досліджено роль особистісного потенціалу в критичні переломні моменти в житті людей (Москальова, 2016; Weiner, 1973 та ін.). Велику увагу дослідників привернули дослідження різноманітних аспектів особистісного й професійного потенціалу освітян (Кириченко, 2015; Bardach, Klassen, & Perry, 2022; Göncz, 2017; Kell, 2019; Samfira, Dughi, & Fuente, 2023 та ін.). Водночас, емпіричне дослідження особистісного потенціалу вчителя початкової школи та його організаційно-професійних особливостей попри актуальність не виступало предметом спеціального дослідження.

Мета дослідження: дослідити організаційно-професійні особливості особистісного потенціалу вчителів початкової школи.

Завдання дослідження:

- 1) визначити рівні сформованості особистісного потенціалу вчителів початкової школи;
- 2) дослідити особливості особистісного потенціалу вчителів початкової школи різних вікових груп залежно від: місця розташування закладу освіти, стажу професійної діяльності, рівня їх професійної освіти тощо.

Методи та організація дослідження. Дослідження проводилось у два етапи.

На першому етапі емпіричного дослідження визначено рівні сформованості особистісного потенціалу вчителів початкової школи, який ми розглядали як складне, багатоаспектне новоутворення, яке полягає в активізації внутрішніх ресурсів (індивідуально-психологічних властивостей, станів, здібностей, мотивів) та зовнішніх умов щодо сприяння розвитку учнів, де вчитель здатний проявляти себе автономним, саморегульованим суб'єктом активності, що дає змогу розв'язувати актуальні завдання виробничої діяльності та сприяє досягненню професійних цілей, які мають життєзначущий, особистісний смисл для вчителя (Москальова, 2016).

Емпіричне дослідження здійснювалося за комплексом методик, спрямованих на визначення сукупності показників, виокремлених відповідно до компонентів авторської моделі особистісного потенціалу вчителів початкових класів (Гуменюк, 2021), зокрема:

Мотиваційно-пізнавального компоненту (критерій – усвідомлена потреба в особистісному потенціалі): Методика Т. Елерса «Мотивація до успіху» (Кокун та ін., 2021); авторська адаптація Методики «Потреба досягнення мети» (AGT, Хаямізу, Вайнер, 2014); Вісбаденський опитувальник до методу позитивної психотерапії та сімейної психотерапії (WIPPF, переклад та адаптація україномовної версії опитувальника Л. Сердюк та С. Отенко, 2022), Тест загальних розумових здібностей (WCCAT, Вандерлік, 2014);

Емоційно-оцінного компоненту (критерій – ціннісне ставлення до внутрішніх ресурсів): Методика визначення стресостійкості й соціальної адаптації (SRRS, Т. Холмс і Р. Прає, адаптація україномовної версії Зливков, Лукомська&Федан, 2016); Методика

«Самооцінка особистості» (Семиченко, Снісаренко, Брюховецька, Кудусова, 2010), авторська адаптація Шкали резильєнтності Коннора-Девідсона (CD-RISC, Коннор та ін., 2003);

Конативного компоненту (критерій – здатність мобільно реагувати на зміни): Методика «Виявлення здібностей педагогів до саморозвитку» (Семиченко, Снісаренко, Брюховецька, & Кудусова, 2010), Шкала адаптивності (Кокун, та ін., 2021); Методика «Оцінка комунікативних і організаторських схильностей (КОС, Сиявського і Федоришина)», (Кокун та ін., 2021), Методика діагностики креативності (Кокун та ін., 2021).

Аналіз результатів дослідження за кожним компонентом особистісного потенціалу відповідно до вищезазначених критеріїв дозволив виокремити рівні компонентів особистісного потенціалу досліджуваних і загальний рівень їх особистісного потенціалу, виходячи із таких міркувань: до високого рівня було віднесено досліджуваних, які показали високі результати за всіма методиками, при цьому допускався середній рівень показників за однією з них у кожному компоненті. До низького рівня було віднесено досліджуваних, які показали низькі результати за всіма методиками, при цьому допускався середній рівень показників за однією з них в кожному компоненті. Всі інші поєднання результатів визначали середній рівень як компонентів, так і особистісного потенціалу в цілому.

На другому етапі за допомогою дисперсійного аналізу (ANOVA) було досліджено організаційно-професійні особливості особистісного потенціалу вчителів початкової школи залежно від: місця розташування закладу освіти, стажу професійної діяльності, рівня їх професійної освіти та різних вікових груп.

Математико-статистичне опрацювання даних здійснювалося з використанням комп'ютерної програми SPSS (Версія 23.0).

Вибірка. У дослідженні взяли участь 235 учителів початкової школи чотирьох вікових груп: до 30 років (18,2%), від 30 до 45 років (34,5%), від 45 до 55 років (34,5%), понад 55 років (12,8%), які попередньо дали інформовану згоду на проведення дослідження й можливість використовувати їх відповіді для опрацювання й презентації результатів у статистичному вимірі за умови збереження конфіденційності змісту персональних відповідей.

Досліджувані були розподілені на групи за такими організаційно-професійними характеристиками:

- 1) місце розташування закладу освіти: місто (60,4%), село (39,6%);
- 2) стаж професійної діяльності: до 5 років (9,8%), від 5 до 10 років (14,9%), від 10 до 15 років (32,8%), від 15 до 25 років (31,1%), понад 25 років (11,5%);
- 3) рівень професійної освіти: фахова передвища (49,4%), вища (50,6%).

Переважну кількість досліджуваних (98,3%) склали жінки, тому параметр статі не брався до уваги в якості диференціальної ознаки когорти досліджуваних учителів початкової школи.

Результати дослідження та їх обговорення.

За результатами першого етапу емпіричного дослідження було визначено рівні компонентів особистісного потенціалу вчителя початкової школи і його рівень у цілому (Табл. 1).

З даних Табл. 1 видно, що лише кожному сьомому вчителю початкової школи властивий високий рівень розвитку компонентів особистісного потенціалу. Переважна кількість вчителів початкової школи характеризуються середнім рівнем розвитку компонентів особистісного потенціалу (мотиваційно-пізнавальний – 66,8%, емоційно-оцінний – 66,8%, конативний – 64,7%), а кожний п'ятий педагогічний працівник початкової ланки освіти має низький рівень розвитку зазначених компонентів.

Розподіл учителів початкових класів за рівнями особистісного потенціалу та його компонентів

Компоненти особистісного потенціалу	Рівні особистісного потенціалу, кількість досліджуваних у %		
	низький	середній	високий
Мотиваційно-пізнавальний	19,2	66,8	14,0
Емоційно-оцінний	21,3	66,8	11,9
Конативний	21,3	64,7	14,0
Особистісний потенціал у цілому	20,4	66,0	13,6

За узагальненням результатів за визначеною нами процедурою, виявлено недостатній рівень особистісного потенціалу в цілому в доволі великій кількості досліджуваних учителів. Так, високий рівень встановлено лише у 13,6% досліджуваних, які здатні чітко ставити мету й прагнуть її досягати, націлені на успіх, вони є автономними й відповідальними, мають збалансовану емоційну сферу, виявляють стресостійкість, швидко відновлюються; є креативними та комунікативними.

У значній кількості досліджуваних (66,0 %) виявлений середній рівень особистісного потенціалу. Так, вчителі зазвичай виявляють інтерес до професійної діяльності лише з огляду на прагматичні міркування, зокрема, корисливість чи необхідність. Після психотравмивних подій вони відновлюються не відразу; першими не проявляють ініціативи, творчих ідей, проте можуть бути виконавцями.

20,4 % досліджуваних учителів початкової школи увійшли до групи з низьким рівнем розвитку особистісного потенціалу, вони характеризуються тривожністю, складно переживають професійні невдачі, довго відновлюються; невпевнені, непередбачувані в ситуації невизначеності; довго адаптуються до нововведень в шкільному середовищі, мають проблеми у вирішенні та розв'язанні виробничих проблем і творчих завдань, іноді схильні до усамітнення.

На другому етапі емпіричного дослідження за результатами дисперсійного аналізу виявлено організаційно-професійні особливості розвитку як окремих компонентів, так і особистісного потенціалу досліджуваної категорії освітян у цілому.

Так, встановлено відмінності у проявах особистісного потенціалу вчителів початкових класів залежно від місця розташування закладу освіти (Рис. 1).

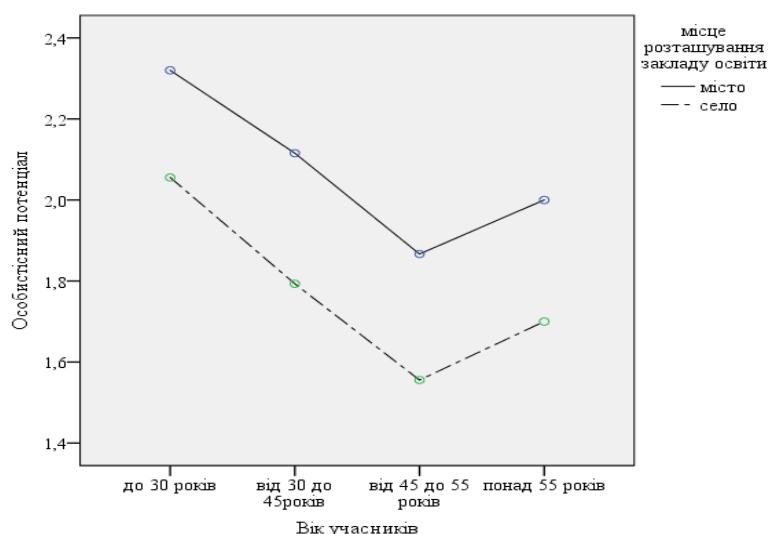

Рис. 1. Особливості особистісного потенціалу вчителів початкових класів різних вікових груп залежно від місця розташування закладу освіти

Як видно з Рис. 1, особистісний потенціал вчителів початкових класів різних вікових груп вище в закладах освіти, які розміщені у місті, порівняно з тими вчителями, які працюють у закладах освіти, що розміщені у сільській місцевості ($p < 0,01$). На наш погляд, цей факт можна пояснити тим, що вчителі, які проживають у містах, мають більшу можливість розкрити та активізувати потенціал, оскільки цьому сприяє високий рівень життя, можливості успішно задовольнити матеріальні, духовні, соціальні потреби. Складніше реалізувати особистісний потенціал тим учителям, хто мешкає у сільській місцевості, адже вони для забезпечення достойного рівня життя часто зайняті важкою фізичною працею (Шушпанов, 2021), і це може бути одним із аргументів на підтвердження отриманих результатів.

Примітно, що з віком рівень особистісного потенціалу є меншим, хоча й залишається дещо вищим у вчителів, старших за віком, з міських шкіл порівняно із сільськими педагогічними працівниками ($p < 0,01$). Подібні тенденції можна констатувати за всіма компонентами особистісного потенціалу досліджуваних вчителів. Такі результати узгоджуються із дослідженнями вчених (Бадіон, & Дяченко, 2011; Гуменюк, 2021а), які пояснюють це бажанням фахівців у перші роки свого професійного шляху отримати більше інформації, засвоїти якомога більше знань та досвіду задля розкриття власних ресурсів. За рахунок отриманої інформації фахівці поповнюють свій особистісний потенціал, маючи на меті завоювати авторитет, заявити про себе, самоствердитися та бути конкурентоздатними. Натомість з роками процес розвитку особистісного потенціалу уповільнюється, з'являється бажання стабільності без кардинальних змін.

Ці міркування певною мірою підтверджуються результатами дисперсійного аналізу особливостей особистісного потенціалу залежно від стажу роботи вчителів початкової школи (Рис. 2).

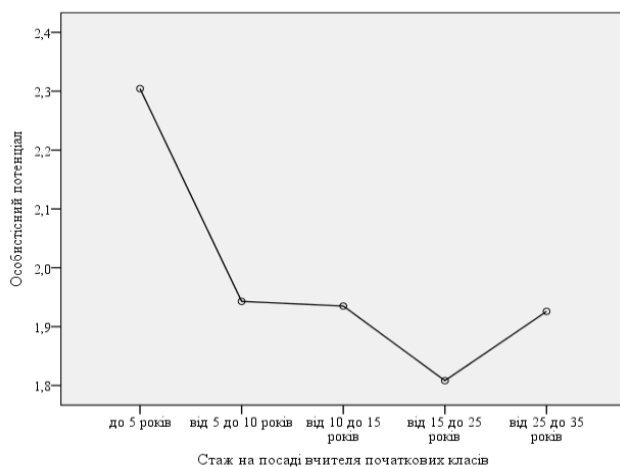

Рис. 2. Особливості особистісного потенціалу вчителів початкових класів залежно від стажу професійної діяльності

Як видно з Рис. 2, менші значення особистісного потенціалу виявлено у вчителів початкової школи з великим стажем роботи ($p < 0,05$). У розвиток вищезазначених міркувань щодо пояснення даних результатів зауважимо, що на думку науковців фахівці, які мають стаж роботи понад 10 років, як правило, вже не так умотивовані розвивати власні індивідуальні особливості через стабільність професійної діяльності, сформованої професійної позиції, задоволеність роботою, взаєминами з колегами та ін., що вказує на ознаки суб'єктивного благополуччя, яке вони не зацікавлені порушувати (Максимець, 2012 та ін.). Навпаки, фахівці зі стажем роботи нижче 10-років часто досягають високого результату в професії, адже вони мають зарекомендувати себе, застосовуючи свої внутрішні резерви досягнення професійних успіхів, отримання винагороди від діяльності.

Це надає можливість розкрити їхні індивідуально-психологічні властивості, здібності, що піднімає на поверхню приховані можливості особистісного потенціалу освітян.

Крім того, виявлено особливості прояву особистісного потенціалу вчителів початкових класів залежно від рівня їх професійної освіти (Рис. 3).

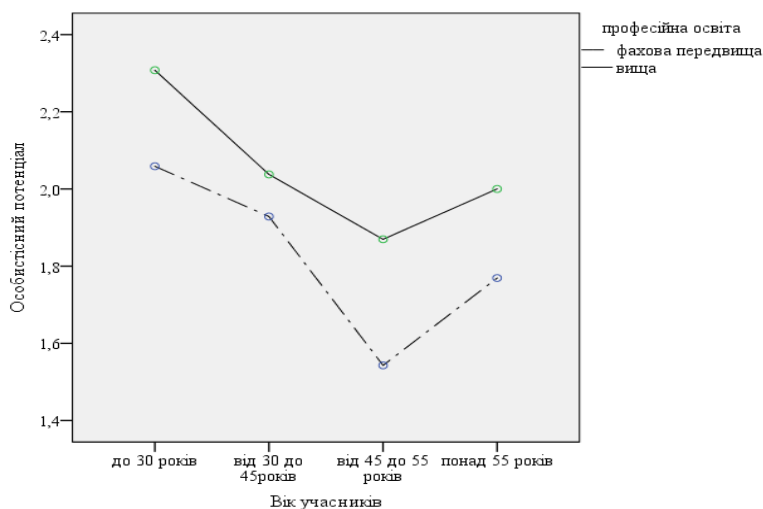

Рис. 3. Особливості особистісного потенціалу вчителів початкових класів залежно від рівня їх професійної освіти

Як видно з Рис. 3, вищим рівнем особистісного потенціалу характеризуються педагоги з вищою освітою порівняно з вчителями початкових класів, які отримали лише фахову передвищу освіту ($p < 0,01$).

Отримані результати співпадають і з результатами інших дослідників (Кучера, Насонова, & Дейнека, 2015), які наголошують, що значущим чинником розвитку особистісного потенціалу є освіта. Адже під час навчання вчителі оволодівають новими знаннями, уміннями та практичними навичками, які поповнюють їх професійні можливості; збільшують здатність критично мислити, переосмислювати світоглядні, громадянські, психологічно-ціннісні якості. Тим самим відбувається накопичення інформації у відповідній галузі знань за певним освітнім кваліфікаційним рівнем, що також сприятиме розвитку особистісного потенціалу вчителів початкової школи.

Висновки. За результатами емпіричного дослідження виявлено в цілому недостатній рівень розвитку особистісного потенціалу вчителів початкової школи в переважній кількості досліджуваних.

Визначено особливості особистісного потенціалу вчителів початкових класів залежно від місця розташування закладу освіти (вищий особистісний потенціал у вчителів з міських шкіл порівняно з учителями зі шкіл, що розташовані у сільській місцевості, $p < 0,01$), стажу професійної діяльності (нижчий особистісний потенціал у вчителів з великим стажем роботи, $p < 0,01$), рівня їх професійної освіти (вищий особистісний потенціал у вчителів з вищою освітою порівню з учителями із фаховою передвищою освітою, $p < 0,01$). Відповідно, доцільним уявляється сприяння розвитку особистісного потенціалу вчителів початкової школи, зокрема, в умовах післядипломної освіти.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вивчення проблеми особистісного потенціалу вчителів початкових класів в умовах реформування освіти. Перспективи подальших наукових пошуків розглядаємо у вивченні психологічних умов сприяння розвитку особистісного потенціалу вчителів початкової школи в післядипломній освіті, специфічності проявів особистісного потенціалу представників різних педагогічних професій і готовності психологів до супроводу освітян в контексті розвитку й розкриття їх особистісного потенціалу в умовах змін тощо.

Література

1. Бадіон, А. О., & Дяченко, Т. О. (2011). Мотивація персоналу в залежності від віку та освітньо-кваліфікаційного рівня на прикладі заводу ДП «ЗАВОД 410 ЦА». *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*, 1, 222-228.
2. Бібік, Н. М. (Ред.) (2018). Нова українська школа: порадник для вчителя. ТОВ «Видавничий дім «Плеяди».
3. Гуменюк, І. А. (2021). Психологічні характеристики чинників розвитку особистісного потенціалу вчителів початкової школи. *Габітус*, 31, 66-70.
4. Зливков, В. Л., Лукомська, С. О., & Федан, О. В. (2016). *Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях*. Педагогічна думка.
5. Кириченко, Р. В. (2015). *Професійний потенціал особистості педагога*. *Virtus*, 4, 93-97.
6. Кокун, О. М., Пішко, І. О., Лозінська, Н. С., Копаниця, О. В., & Малхазов, О. Р. (2021). *Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів*. НДЦ ГП ЗСУ.
7. Кучера, Т. Н., Насонова, Л. І., & Дейнека, В. В. (2015). *Навчальний посібник з курсу «Філософія освіти» для осіб, що навчаються в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи»*. ХНМУ.
8. Ляшенко, О. І. (2016). Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка*, 22, 39-42.
9. Максимець, С. М. (2012). Психологічні особливості професійної мотивації педагога. *Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи: матер. шостої міжн. наук.-практ. конференції*, 423-428.
10. Москальова, А. С. (2016). Психологічні особливості особистісного потенціалу подолання професійних криз керівниками загальноосвітніх навчальних закладів. *Вісник післядипломної освіти*, 2, 61-75.
11. Савчин, М. В. (2010). *Духовний потенціал людини: монографія*. Місто НВ.
12. Семиченко, В. А., Снісаренко, О. С., Брюховецька, О. В., & Кудусова, А. Ш. (2010). *Плекаймо педагогічну майстерність*. Планер.
13. Сердюк, Л. (2022). Вісбаденський опитувальник позитивної терапії і сімейної терапії (WIPPF 2.0) Н. Пезешкіана для діагностики внутрішніх ресурсів особистості. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 3(27), 130-141. <https://doi.org/10.31108/2.2022.3.27.13>
14. Шушпанов, Д. Г. (2021). *Суспільне здоров'я як чинник реалізації людського потенціалу України*. https://www.academia.edu/6789686/_314.174
15. Anglim, J., Dunlop, P. D., Wee, S., Horwood, S., Wood, J. K., & Marty, A. (2022). Personality and intelligence: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 148(5-6), 301-336. <https://doi.org/10.1037/bul0000373>
16. Bardach, L., Klassen, R. M., & Perry, N. E. (2022). Teachers' Psychological Characteristics: Do They Matter for Teacher Effectiveness, Teachers' Well-being, Retention, and Interpersonal Relations? An Integrative Review. *Educational Psychology Review*, 34, 259-300. <https://doi.org/10.1007/s10648-021-09614-9>
17. Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). *Depression and anxiety*, 18(2), 6-82.
18. Connor-Smith, J. K., & Flachsbart, C. (2007). Relations between personality and coping: A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(6), 1080-1107. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.6.1080>
19. Furnham, A. & Treglown, L. (2018). High potential personality and intelligence. *Personality and Individual Differences*, 128, 81-87. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.02.025>
20. Göncz, L. (2017). Teacher personality: a review of psychological research and guidelines for a more comprehensive theory in educational psychology. *Open Review of Educational Research*, 4, 75-95. <https://doi.org/10.1080/23265507.2017.1339572>
21. Hayamizu, T., & Weiner, B. (2014). A Test of Dweck's Model of Achievement Goals as Related to Perceptions of Ability. *The Journal of Experimental Education*, 59, 226-234. <https://doi.org/10.1080/00220973.1991.10806562>
22. Kell, H. J. (2019). *Do teachers' personality traits predict their performance? A comprehensive review of the empirical literature from 1990 to 2018* (Research Report No. RR-19-04, Educational Testing Service).
23. MacKinnon, D. W. (1965). Personality and the realization of creative potential. *American Psychologist*, 20(4), 273.
24. Magnano, P., Paolillo, A., Platania, S., & Santisi, G. (2017). Courage as a potential mediator between personality and coping. *Personality and Individual Differences*, 111, 13-18. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.01.047>
25. Samfira, E. M., Dughi, T. S., & Fuente, J. (2023). Editorial: Successful teacher: personality and other correlates. *Front. Psychol*, 14, 1293759. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1293759>
26. Weiner, M. L. (1973). *Personality: The Human Potential*. Pergamon, <https://doi.org/10.1016/C2013-0-02502-9>

References

1. Badion, A. O., & Dyachenko, T. O. (2011). Motyvatsia personalu v zalezhnosti vid viku ta osvitno-kvalifikatsiinogo rivnya na prykladi zavodu DP «ZAVOD 410 TsA» [Motivation of personnel depending on their age, and educational and qualification level in the state-run factory "ZAVOD 410 TSA"]. *Problemy pidvyschennya efektyvnosti infrastruktury*, 1, 222-228. [In Ukrainian]
2. Bibik, N. M. (2018). *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlya vchytelya* [New Ukrainian school: a teacher's

- guide]. [In Ukrainian]
3. Gumenyuk, I. A. (2021). Psykhologichni kharakterystyky chynnykiv rozvytku osobystisnogo potentsialu vchyteliv pochatkovoï shkoly [Psychological factors in the development of primary school teachers personal potential]. *Gabitus*, 31, 66-70. [In Ukrainian]
 4. Zlyvkov, V. L., Lukomska, S. O., & Fedan, O. V. (2016). *Psykhodiagnostyka osobystosti u kryzovykh zhytlyevykh sytuatsiakh* [Psychodiagnosics of personality in crisis situations]. Pedagogichna dumka. [In Ukrainian]
 5. Kyrychenko, R. V. (2015). *Profesiyni potentsial osobystosti pedagoga* [Professional potential of the teacher's personality]. *Virtus*, 4, 93-97. [In Ukrainian]
 6. Kokun, O. M., Pishko, I. O., Lozinska, N. S., Kopanytsya, O. V., & Malkhazov, O. R. (2021). *Zbirnyk metodyk dlya diagnostyky psykhologichnoi gotovnosti viiskovosluzhbovtiv viiskovoi sluzhby za kontraktom do dialnosti u skladi myrotvorchykh pidrozdiliv* [Collection of methods for assessing the psychological readiness of military servicemen under contract to work in peacekeeping units]. NDTs GP ZSU. [In Ukrainian]
 7. Kuchera, T. N., Nasonova, L. I., & Deineka, V. V. (2015). *Navchalnyi posibnyk z kursu «Filosofia osvity» dlya osib, scho navchayutsya v magistraturi za spetsialnistyu «Pedagogika vyschoi shkoly»* [Study guide for the course "Philosophy of education" for a Master's degree in the specialty "Pedagogy of higher education"]. KhNMU. [In Ukrainian]
 8. Lyashenko, O. I. (2016). Priorityety rozvytku ukrainskoi shkoly v umovakh reformuvannya osvity [Priorities of Ukrainian school development under education reform]. *Zb. nauk. prats Kamyanets-Podilskogo nats. un-tu im. Ivana Ogiyenko*, 22, 39-42. [In Ukrainian]
 9. Maksymets, S. M. (2012). Psykhologichni osoblyvosti profesiinoi motyvatsii pedagoga [Psychological aspects of a teacher's professional motivation]. *Konkurentospromozhnist v umovakh globalizatsii: realii, problemy ta perspektyvy: mater. shostoï mizhn. nauk.-prakt. konf. Zhytomyr*, 423-428. [In Ukrainian]
 10. Moskalova, A. S. (2016). Psykhologichni osoblyvosti osobystisnogo potentsialu podolannya profesiinykh kryz kerivnykamy zagalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Psychological features of the personal potential for overcoming work-relevant crises by heads of general educational institutions]. *Visnyk pislyadyplomnoi osvity*. 2016, 2, 61-75. [In Ukrainian]
 11. Savchyn, M. V. (2010). *Dukhovnyi potentsial lyudyny* [Spiritual potential of a person]. Misto NV. [In Ukrainian]
 12. Semychenko, V. A., Snisarenko, O. S., Bryukhovetska, O. V., & Kudusova, A. Sh. (2010). *Plekayemo pedagogichnu maisternist* [Developing pedagogical skills]. Planer. [In Ukrainian]
 13. Serdyuk, L. (2022). Visbadenskyi opytuvalnyk pozytyvnoi terapii i simeinoi terapii (WIPPF 2.0) N. Pezeshkiana dlya diagnostyky vnutrishnikh resursiv osobystosti [Wiesbaden Questionnaire of Positive Therapy and Family Therapy (WIPPF 2.0) by N. Pezeshkian for the assessment of internal resources of the individual]. *Organizatsiina psykhologia. Ekonomichna psykhologia*, 3(27), 130-141. <https://doi.org/10.31108/2.2022.3.27.13> [In Ukrainian]
 14. Shushpanov, D. G. (2021). *Suspilne zdorovya yak chynnyk realizatsii lyudskogo potentsialu Ukrainy* [Public health as a factor in the realization of human potential of Ukraine]. <https://tinyurl.com/muvfbu9e> [In Ukrainian]
 15. Anglim, J., Dunlop, P. D., Wee, S., Horwood, S., Wood, J. K., & Marty, A. (2022). Personality and intelligence: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 148(5-6), 301-336. <https://doi.org/10.1037/bul0000373>
 16. Bardach, L., Klassen, R. M., & Perry, N. E. (2022). Teachers' Psychological Characteristics: Do They Matter for Teacher Effectiveness, Teachers' Well-being, Retention, and Interpersonal Relations? An Integrative Review. *Educational Psychology Review*, 34, 259-300. <https://doi.org/10.1007/s10648-021-09614-9>
 17. Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). *Depression and anxiety*, 18(2), 6-82.
 18. Connor-Smith, J. K., & Flachsbart, C. (2007). Relations between personality and coping: A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(6), 1080-1107. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.6.1080>
 19. Furnham, A. & Treglown, L. (2018). High potential personality and intelligence. *Personality and Individual Differences*, 128, 81-87. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.02.025>
 20. Göncz, L. (2017). Teacher personality: a review of psychological research and guidelines for a more comprehensive theory in educational psychology. *Open Review of Educational Research*, 4, 75-95. <https://doi.org/10.1080/23265507.2017.1339572>
 21. Hayamizu, T., & Weiner, B. (2014). A Test of Dweck's Model of Achievement Goals as Related to Perceptions of Ability. *The Journal of Experimental Education*, 226-234. <https://doi.org/10.1080/00220973.1991.10806562>
 22. Kell, H. J. (2019). *Do teachers' personality traits predict their performance? A comprehensive review of the empirical literature from 1990 to 2018* (Research Report No. RR-19-04, Educational Testing Service).
 23. MacKinnon, D. W. (1965). Personality and the realization of creative potential. *American Psychologist*, 20(4), 273.
 24. Magnano, P., Paolillo, A., Platania, S., & Santisi, G. (2017). Courage as a potential mediator between personality and coping. *Personality and Individual Differences*, 111, 13-18. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.01.047>
 25. Samfira, E. M., Dughi, T. S., & Fuente, J. (2023). Editorial: Successful teacher: personality and other correlates. *Front. Psychol*, 14:1293759. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1293759>
 26. Weiner, M. L. (1973). *Personality: The Human Potential*. Pergamon. <https://doi.org/10.1016/C2013-0-02502-9>

Відомості про авторів

Москальова Алла, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології управління Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти», Київ, Україна

Moskalyova, Alla, PhD in Psychology, Associate Professor, Professor of Psychology Management Department, State Higher Education Institution «University of Education Management», Kyiv, Ukraine

ORCID ID: [https://orcid.org/0000-0003-0213-0434./](https://orcid.org/0000-0003-0213-0434/)

E-mail: moskalla@ukr.net

Гуменюк Ірина, здобувач PhD з психології Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти», Київ, Україна

Humenyuk, Iryna, PhD student Psychology, State Higher Education Institution «University of Education Management», Kyiv, Ukraine

ORCID ID: [https://orcid.org/0000-0002-3047-4288.](https://orcid.org/0000-0002-3047-4288)

E-mail: mk.humenyuk@gmail.com

Отримано 14 серпня 2023 р.
Рецензовано 11 вересня 2023 р.
Прийнято 17 вересня 2023 р.